

каромысел, дзяжа, пранік, начоўкі, маслабойка). Назвы посуду, прылад працы – цудоўны матэрыял пры вывучэнні назоўніка і прыметніка. Вучні вызначаюць лексічнае значэнне гэтых слоў, складаюць з імі словазлучэнні і сказы. Такія ўрокі фарміруюць арфаграфічныя, пунктуацыйныя, стылістычныя ўменні, узбагачаюць мову, развіваюць памяць вучняў.

Далучэнне да традыцый народа ідзе праз сучасныя метады навучання, даследчую, пошукавую і праектную дзейнасць. Праца над праектамі на тэмы “Ручнік у побыце беларуса”, “Легенды і паданні Палатоўскага краю”, “Некаторыя асаблівасці ўжывання дзеясловаў у гаворках жыхароў Віцебскага Паазер’я”, “Жаргонная лексіка ў мове сучаснай моладзі” і інш. фарміруе ў вучняў даследчыя ўменні, пры гэтым развіваюцца навыкі самастойнай працы, працы ў групах.

Такім чынам, крэйзнаўчы матэрыял узбагачае змест урока, развівае і падтрымлівае высокі матывацыйны ўзровень вучэбнай дзейнасці, павышае эфектыўнасць урока.

Літаратура

1. Канцэпцыя вучэбнага прадмета “Беларуская мова” [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: edu.by/b5.
2. Шур, В.В. Крэйзнаўчы матэрыял і яго выкарыстанне ў навучанні і выхаванні школьнікаў (на прыкладзе Хойніцкага раёна) / В.В. Шур // Беларуская мова і літаратура. – 2014. – № 6. – С. 29–34.
3. Ланічэнкава, Р.У. Актыўныя формы выкладання беларускай мовы і літаратуры / Р.У. Ланічэнкава. – Мінск: Аверсэв, 2002. – 68 с.
4. Лукашанец, А.А. Моўныя праблемы жыцця сучаснага беларускага грамадства: дакл. на гуманітар. секцыі Першага з’езда вучоных Рэспублікі Беларусь / А.А. Лукашанец // Роднае слова. – 2008. – № 1. – С. 108–112.

М.А. Сочнева (ДУА “Сярэдняя школа № 16 г. Полацка”)

ПРАКТЫЧНЫЯ АСПЕКТЫ ВЫКЛАДАННЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ ВА ЎСТАНОВАХ АГУЛЬНАЙ СЯРЭДНЯЙ АДУКАЦЫІ

Ключавыя словы: самаацэнка, матывацыя, добраахвотнасць, камунікацыя, узаема сувязь, унутрыпрадметныя сувязі.

Навучанне роднай мове і літаратуры ў сучаснай школе сёння разглядаецца ў непарыўнай сувязі з развіццём, выхаваннем і раскрыццём патэнцыялу вучня. Імклівы тэмп жыцця дыктуюе свае ўмовы. На сённяшні дзень мала выпусціць са школы вучня з добрым узроўнем выхавання і добрымі адзнакамі. Адукацыя сёння павінна адпавядаць задачам, якія стаяць перад усім нашым грамадствам – гэта, перш за ўсё, дасягненне якасці. Выпускнік павінен быць здольным сваімі ведамі і ўменнямі адстаяць сваё

месца ў грамадстве. У школе вучань атрымлівае ўменне дабываць веды і карыстацца імі, камунікатыўныя ўменні, высокія маральныя якасці. Таму на настаўнікаў ускладзена вельмі шмат задач і абавязкаў.

Любы чалавек, а тым больш дзіця, звяртае ўвагу на тое, што яго больш зацікавіла. Жыццё не стаіць на месцы, таму сучаснае пакаленне немагчыма выхаваць і навучыць метадамі і прыёмамі, якія былі актуальнымі нават 5-7 гадоў таму. Традыцыйныя формы навучання былі і будуць асновай у выкладанні беларускай мовы і літаратуры.

“Чаму такая адзнака?” Прымаючы эстафету ад пачатковай школы, часта сутыкаюся з праблемай адэкватнай самаацэнкі вучняў. Думаю, што першым этапам у выкладанні любой дысцыпліны павінна быць знаёмства з нормамі ацэнкі дзейнасці вучняў ці студэнтаў. Лічу, што гэта дапамагае матываваць навучэнца і зрабіць яго працу больш асэнсаванай.

З настаўніцкага вопыту вядома, што нельга навучыць школьніка, калі ён раўнадушны, абьякавы, не бачыць патрэбы ў набыцці ведаў. І, на жаль, такіх дзяцей у класе многа. *Фарміраванне станоўчай матывацыі вучняў да вучобы* – праблемнае поле сучаснага ўрока. Фарміраванне матываў вучыцца – гэта ў першую чаргу стварэнне на ўроках мовы ўмоў для праяўлення ўнутраных імкненняў школьніка да навучання.

Час паказвае, што некаторыя з тэхналогій не зусім адпавядаюць рэчаіснасці і патрэбам школы. Але некаторыя зарэкамендавалі сябе надзвычай удала. Сярод такіх – тэхналогія асобасна-арыентаванага навучання, тэхналогія поўнага засваення ведаў, інтэгральная тэхналогія, тэхналогія развіцця крытычнага мыслення праз чытанне і пісьмо, тэхналогія інтэнсіфікацыі ведаў праз выкарыстанне апорных схем, фрэймавая тэхналогія.

Актыўнасць настаўніка на сучасных ўроках павінна саступаць месца актыўнасці вучняў, а задачай настаўніка становіцца стварэнне ўмоў для ініцыятывы. Сучасныя формы і метады працы на занятках мовы і літаратуры дапамагаюць перадаць ініцыятыву ў рукі навучэнцаў. Заняткі з выкарыстаннем інтэрактыўных метадаў і прыёмаў падабаюцца вучням, тым больш, калі яны самі прымалі ўдзел у стварэнні мультымедычнага суправаджэння ўрока.

Сучасны ўрок – гэта цікавы ўрок, з высокай матывацыяй і эмацыянальнай афарбоўкай.

Такі ўрок можна стварыць, калі настаўнік валодае інфармацыйнай культурай, гэта значыць ведамі і ўменнямі ў галіне інфармацыйных і камунікацыйных тэхналогій. Менш працаваць па падручніку, менш пісаць, пажадана, каб на ўроку адбывалася нешта цікавае – гэта самыя распаўсюджаныя пажаданні вучняў. Але адмовіцца ад выкарыстання падручніка нельга. Як бы прымітыўна не гучала, але працаваць з падручнікам для вучняў – задача не з лёгкіх.

Ад маладога чалавека, які ўступае ў жыццё, сёння патрабуецца ўменне працаваць у групе і ў калектыве, адстойваць сваю думку, быць мабільным, камунікабельным, гібкім у розных сітуацыях. У сувязі з гэтым сярод важнейшых дыялагічных уменняў неабходна фарміраваць і развіваць у школьнікаў, на мой погляд, наступныя: аналізаваць камунікатыўную сітуацыю (знешнія і ўнутраныя ўмовы камунікацыі, камунікатыўную ўстаноўку, ролеваю ўстаноўку: пастаянную – у выпадку сацыяльнай ролі – і афіцыйную – у выпадку дзелавой ролі); прагназіраваць развіццё камунікатыўнай сітуацыі; трымацца маўленчага этыкету; быць ветлівым камунікантам (дэманстраваць увагу і павагу да суразмоўцы, зацікаўленасць); улічваць узровень успрымання камуніканта, яго інтарэсы, матывы і інш. (настройка на камуніканта); фармуліраваць і задаваць пытанні; адказваць на пытанні, у тым ліку правакацыйныя і прагматычна некарэктныя; аргументаваць сваю пазіцыю (знаходзіць аргументы, дастатковыя для абаснавання тэзіса, размяшчаць іх у адпаведным парадку, улічваць правілы дэманстрацыі); слухаць суразмоўцу (аналізаваць змест выказвання; бачыць адрозненні ў інфармацыі, атрыманай з іншых крыніц; адрозніваць сапраўдныя і несапраўдныя выказванні; размяжоўваць матывы суразмоўцы ад зместу выказвання; чытаць невербальную інфармацыю (жэсты, міміку, позу, інтанацыю) і інш.); абагульняць інфармацыю і падводзіць вынікі абмеркавання.

Асновай маўленчага дзеяння на ўроку з'яўляецца стымуляцыя маўленчай сітуацыі. Усе сутыкаліся з сітуацыяй, калі вучань адмаўляецца ісці на кантакт. У такіх сітуацыях “разгаварыць” вучня дапамагаюць метады ролевай гульні, метады калектыўнага абмеркавання і інш., у якіх дзіця паступова, але ўключаецца.

У кантэксце выбанай тэмы нельга не закрануць, на маю думку, важны аспект, як пазакласная праца. Пазакласная праца — гэта своеасаблівы выхад са стану паўсядзённасці. Рыхтуючыся і прымаючы ўдзел, адны вучні заўсёды чакаюць чагосьці незвычайнага, цікавага, яркага, а другія прадумваюць як афармленне, так і сродкі эмацыянальнай выразнасці. Вельмі важна пры арганізацыі і правядзенні пазакласнай працы захоўваць прынцып добраахвотнасці. Дадзены від працы дапаўняе ўрокі літаратуры, замацоўвае і пашырае тыя веды, якія атрымалі навучэнцы на ўроках, дазваляе ім больш грунтоўна і дасканаласцю засвойваць матэрыял па прадмеце. Каб сістэматызаваць і сканцэнтраваць у патрэбных кірунках працу, пажадана: 1) на пачатку навучальнага года стварыць творчую групу з зацікаўленых вучняў; 2) распрацаваць канкрэтныя задачы дзейнасці, галоўнымі кірункамі якой з'яўляюцца: паглыбленне ведаў па беларускай літаратуры, выпрацоўка камунікатыўных уменняў і навыкаў, развіццё пошукавай і даследчай работы вучняў.

Для настаўніка ў пазакласнай працы дастаткова многа плюсаў: 1) па колькасці ўдзельнікаў гэта можа быць індывідуальныя, групавыя ці масавыя

работа; 2) спланаваць можна на аснове праграм, на аснове календара, знамянальных дат і падзей, на аснове агульнага школьнага плана; 3) разнастайнасць форм правядзення.

Пазакласная праца праводзіцца для таго, каб замацаваць і паглыбіць той аб'ём ведаў, які вызначаны праграмай, а таксама дапоўніць цікавым, змястоўным матэрыялам, што пашырыць уяўленне пра сумежныя віды мастацтва, гісторыю і культуру.

У працэсе вывучэння беларускай літаратуры выкарыстоўваюцца веды па іншых прадметах. Міжпрадметныя сувязі спрыяюць пашырэнню далягляду навучэнцаў і развіццю ў іх устойлівых пазнавальных інтарэсаў. “Міжпрадметныя сувязі – неабходная ўмова для фарміравання цэласнай, дакладнай сістэмы ведаў” (Я.А. Коменскі). Міжпрадметныя сувязі таксама разглядаюцца як спосаб рацыяналізацыі працэсу навучання, эканоміі сіл і часу настаўнікаў і школьнікаў, спосабам больш трывалага засваення ведаў пра прадметах.

У працэсе вывучэння беларускай літаратуры ў школе настаўнік выкарыстоўвае першым чынам веды і ўменні навучэнцаў па іншых гуманітарных прадметах: рускай літаратуры, беларускай, рускай і замежнаму мовам, гісторыі і іншым дысцыплінам а таксама па дысцыплінам эстэтычнага цыклу: музыка, выяўленчае мастацтва.

Асэнсаванасць і трываласць ведаў вучняў залежыць ад узаемасувязі састаўных элементаў курса беларускай літаратуры. Унутрыпрадметныя сувязі дапамагаюць развіваць асацыятыўнае мысленне, супастаўляць творы па розных аспектах, бачыць у іх падобнае і адрознае, спрыяюць развіццю творчых здольнасцей, камунікатыўнай культуры, дапамагаюць больш трывала і асэнсавана засвойваць веды, аптымізуюць вучэбны працэс. Унутрыпрадметныя сувязі – арганічныя сувязі трох элементаў літаратуры: мастацкія творы, асновы літаратуразнаўства (тэорыя літаратуры), гісторыя літаратуры.

Настаўнік падчас падрыхтоўкі да ўрока павінен пастарацца зрабіць яго своеасаблівым педагагічным творам са сваім сэнсам, завязкай і развязкай, як любы твор мастацтва. Настаўнік – гэта чалавек, працай якога ствараецца не проста ўрок, а закладваецца будучыня краіны. Таму хочацца пажадаць усім нам стараных, удзячных вучняў, якія вырастуць сапраўднымі беларусамі.

Літаратура

1. Гудечек, Я. Ценностная ориентация личности / Я. Гудечек // Психология личности в социалистическом обществе: активность и развитие личности. – М., 1989.
2. Міхневіч, А. Я. Праблемы семантыка-сінтаксічнага даследавання беларускай мовы / А. Я. Міхневіч. – Мн.: Навука і тэхніка, 1976.
3. Протчанка, В. У. Рэфармаванне адукацыі і мова / В. У. Протчанка // Беларус. мова і літ. – 1997. – № 8.
4. Протчанка, В. У. Актуальныя праблемы тэорыі і практыкі навучання беларускай мове / В. У. Протчанка. – Мн., 2001.